

تبیین سبک و اسلوب احتجاج امام رضا در حدیث مرو در زمینه لزوم تبعیت از حجت الهی (با محوریت کتاب الحجه کافی) بر اساس نظریه کنش گفتاری جان سرل

منیر انیسی^۱، سیده فاطمه هاشمی^۲، سیدمحمد رضوی^۳

(تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۱۲/۲۵ - تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۳/۷)

چکیده

عملکرد امام رضا علیه السلام مانند دیگر معصومان علیهم السلام در الگوسازی گفتاری و رفتاری شیعیان دارای نقش اساسی می‌باشد. به نظر می‌رسد با تحلیل احتجاجات ایشان در حدیث مرو، طبق نظریه‌های زبان شناسی، می‌توان به بینش‌های تازه‌ای دست یافت. این نوشتار براساس نظریه کنش گفتاری جان سرل می‌باشد. این نظریه ابتدا توسط جانلی آستین مطرح و سپس توسط جان سرل گسترش پیدا کرد و نظریه کنش گفتاری یکی از نظریاتی است که در تکوین تحلیل گفتمان نقش بسزائی داشته است. تحلیل گفتمان واکنشی در برابر شکل سنتی‌تر زبان شناسی است که بر ساختار جمله متمرکز می‌کند و شکل تولید شده جمله در یک بافت معین پاره گفتار می‌باشد که اگر در مفهوم تولید گذاشته شود کنش گفتاری نامیده می‌شود. از نظر جان سرل کنش گفتاری به پنج گروه اظهاری، ترغیبی، عاطفی، تعهدی و اعلامی تقسیم می‌شود. بررسی نشان می‌دهد که در احتجاجات امام رضا علیه السلام کنش اظهاری بیش از دیگر کنش‌هاست و کنش‌های دیگر به مراتب خیلی کمتر به کار رفته است. به عبارتی در حدیث مرو ابتدا بیان واقعیت و سپس ترغیب حضرت برای برانگیخته شدن میل مردم برای گوش فرا دادن به سخنان ایشان جهت تعقل و تفکر در امر حجت الهی بیشترین کاربرد را داشته است. تطابق بافت موقعیتی حدیث مرو با انواع کنش‌های به‌کار رفته در متن، نشان از قدرت بالای مخاطب شناسی و درک عمیق آن حضرت از بافت موقعیتی است چرا که گفتار امام، در واقع واکنش و عکس‌العمل ایشان در انحراف جامعه اسلامی در نصب الهی امام معصوم است نسبت به سیاست‌های نادرست و منفعت‌طلبانه حکومت وقت. روش استفاده در این بررسی توصیفی، تحلیلی به صورت تحلیل محتوا (گفتمان) است. واحد تحلیل، جمله قرار گرفته است و ابزار تحقیق کتابخانه‌ای است.

کلید واژه‌ها: احتجاجات، امام رضا علیه السلام، حدیث مرو، کنش گفتاری، جان سرل.

۱. دانشجوی دکتری، گروه علوم قرآن و حدیث، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران؛

Drmonirani@gmail.com

۲. استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)؛

Dr.fat.hashemi@gmail.com

۳. استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران؛

Dsmrazavi@yahoo.com

مقدمه

معصومان علیهم‌السلام به جهت آگاهی و هدایت مردم به حقایق دینی و پاسخ به شبهات مخالفان و اهل باطل برای تعلیم و تربیت امت اسلام به روش‌های مختلف احتجاجات اهتمام داشتند هرچند موضوع احتجاجات آن بزرگواران در زمینه‌های مختلف اعتقادی بوده است. اما هر یک از این بزرگواران متناسب با شرایط جامعه و اوضاع سیاسی - اجتماعی آن روزگاران به احتجاج پرداخته‌اند. ضرورت بحث حجت الهی تا حدی است که طبق حدیث نبوی عدم معرفت به امام همچون مردن در عصر جاهلیت شمرده شده است. "من مات و لم یعرف امام زمانه فقد مات میتة جاهلیه" مطابق این روایت عدم معرفت به امام و یا حجت الهی در هر زمان موجب تزلزل دین و مردن جاهلیت خواهد بود لذا ثابت می‌گردد که امامت داخل در اصل دین و تکمیل مقام نبوت است و هیچگاه زمین از وجود حجت و معصوم الهی تا روز قیامت خالی نخواهد بود. از این رو امام رضا علیه‌السلام همچون حضرات معصوم دیگر در این امر مهم اهتمام داشتند. حدیث مروی یکی از احتجاجات ایشان در زمینه بیان ویژگی‌های حجت الهی است. تحلیل متون حدیثی براساس نظریات زبان‌شناسی گامی به سوی فهم بهتر گزاره‌های حدیثی است. ارتباط تنگاتنگ ذهن و زبان و عملی که با زبان انجام می‌گیرد از جمله مقولاتی است که امروزه در مطالعات اسلامی بسیار مورد توجه و بحث قرار گرفته است.

بیان مساله

در هر متنی کاربر زبان با بیان هر کلامی ضمن منعکس نمودن ذهنیات و شخصیت خود، کاری را نیز با زبان خویش انجام می‌دهد. همین ویژگی‌هاست که سبب تمایز ساختار کلام هر شخص و در نتیجه تفاوت‌های فردی و رفتاری در مواجهه با اوضاع خاص می‌گردد. نظریه "کنش گفتاری" که با نام "افعال گفتاری" یا "کار گفت‌ها" نیز شناخته می‌شود در این حوزه قرار می‌گیرد (احمدی، ۱۱).

متن حدیث مرو که طبق این نظریه تحلیل خواهد شد تبیین کامل تری از هدف امام را در زمینه امر حجت الهی دنبال می‌کند. چرا که براساس نوع کنش گفتاری متن می‌تواند هدف گوینده و شرایط تولید متن را دقیق‌تر مورد توجه قرار دهد. کاربست این نظریه و آماري که از انواع کنش‌ها استخراج می‌شود ابزاری در جهت شفاف‌سازی هدف امام در این متن حدیثی می‌باشد بنابراین پرسش اصلی پژوهش آن است که کدام نوع از کنش‌های گفتاری در سخنان امام رضا علیه السلام بیشتر مطرح شده است؟ چه هدفی در کلام ایشان دنبال شده است؟ آیا سخنان امام حرکتی واکنشی نسبت به سیاست‌های منفعت طلبانه حکومت تزویر مامون است یا حرکت غیر واکنشی؟

درباره اهداف امام رضا علیه السلام دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد و برخی آنها را جمع‌آوری کرده‌اند.^۱ این مقاله در سه مبحث مورد پژوهش قرار می‌گیرد:

در آغاز پایه نظری بحث تبیین خواهد شد، سپس از آنجا که براساس این نظریه "بافت موقعیتی" دارای اهمیت است، لذا عنوان بعدی اختصاصاً به این بافت می‌پردازد و بعد از آن بحث اصلی یعنی تحلیل احتجاج امام رضا علیه السلام است که به صورت جدولی برای تسهیل بررسی ارائه می‌شود.

---

۱. کتاب سیری در سیره ائمه اطهار علیهم السلام "نوشته مرتضی مطهری و" امام رضا علیه السلام، مأمون و موضوع ولیعهدی" نوشته آستان قدس رضوی از جمله‌ی این کتب می‌باشند. ولی تاکنون در تبیین اهداف امام رضا علیه السلام، از نظریه کنش‌های گفتاری استفاده نشده است.

در مورد مطالعات پیرامون تطبیق و کاربرد نظریه کنش گفتاری در احادیث، تالیفات زیر یافت شد که می‌تواند در این زمینه پیشنهاد بحث قرار گیرد:

۱- تحلیل متن‌شناسی زیارتنامه امام رضا علیه السلام بر پایه نظریه کنش گفتار نوشته محمدرضا، پهلوان مهدی رجب‌زاده، فصلنامه مطالعات اسلامی فردوسی مشهد، شماره ۵۸، پاییز و زمستان (۱۳۸۹).

۲- تحلیل خطبه حضرت زینب سلام الله علیها در کوفه براساس نظریه کنش گفتار سرل نوشته طاهره ایشانی و معصومه نعمتی قزوینی، فصلنامه تخصصی مطالعات قرآن و حدیث سفینه، شماره ۵، زمستان (۱۳۹۳).

۳- تحلیل کنش گفتاری خطبه امام حسین علیه السلام در روز عاشورا، نوشته طاهره ایشانی و نیره دلیر، فصلنامه لسان مبین، شماره ۲۵، پاییز (۱۳۹۵).

۴- تحلیل سخنان امام حسین علیه السلام از مدینه تا مکه بر پایه نظریه کنش‌های گفتاری جان سرل، نوشته مهدیه پاکروان و محمدرضا بارانی، فصلنامه مطالعات تاریخ فرهنگی، پژوهشنامه انجمن ایرانی تاریخ، شماره ۴۲، زمستان (۱۳۹۸).

احتجاج امام رضا علیه السلام در حدیث مرو در دو منبع "اصول کافی" شیخ کلینی و "احتجاج" طبرسی احمد بن علی بن ابی طالب (۱۳۹۳ ش) می‌باشد.

نظریه کنش گفتاری جان سرل

بر اساس نظریه افعال گفتاری تحلیل نهاد، زبان مهم‌ترین نهاد پیچیده‌ی بشری و سخن گفتن از مقوله فعل قاعده‌مند است. واحد ارتباط زبانی، فعل گفتاری است. با تحلیل ارتباط زبانی از این حیث که فعل گفتاری است می‌توان ویژگی‌های عجیب و پیچیده آن را تبیین و تفسیر کرد (سرل، ۶۸).

در واقع آنچه که هنگام گفته شدن چیزی انجام می‌پذیرد به اجرا در آوردن یک عمل شناخته شده ارتباطی از طریق به کارگیری زبان است که ارزش ارتباطی خاص یا کنش گفتاری^۱ پیدا می‌کند. (ویدوسن، ۱۹۲). کنش‌های گفتاری بخش مهمی از کاربردشناسی زبان می‌باشند. (فرکلاف، ۲۳۵) و نظریه کنش گفتار یکی از نظریاتی است که در تکوین و تکامل تحلیل گفتمان نقش بسزائی داشته است (آقا گل‌زاده، ۲۵).

تحلیل گفتمان، مطالعه عام چگونگی ساخت و القای معنی در جریان تولید و درک متن توسط گویش وران است و بر چگونگی انعکاس ساخت اجتماعی در متون تمرکز دارد. (ویدوسن، ۲۱). بنابراین تحلیل گفتمان را می‌توان واکنشی در برابر شکل سنتی‌تر زبان شناسی دانست که بر واحدهای متشکله و ساختار جمله در متن تمرکز می‌کند. و سروکاری با تحلیل زبان کاربردی^۲ ندارد. (پاکروان، بارانی، ۲۷-۵۹: ۴۲).

صاحب نظران حوزه هرمنوتیک نیز معتقدند که برای درک متن، علاوه بر رمز گشائی معنای پنهان در معنای ظاهری، به کشف سطوح دلالت ضمنی از درون دلالت‌های تحت الفظی نیز باید تاکید کرد (آقا گل‌زاده، ۲۲۰). و افراط و تفریط موجود در ارزش‌گذاری ظواهر الفاظ، صحیح نیست و توجه به نصوص از یک سو و در نظر داشتن معانی غیرظاهری از

1. speech acts
2. language in usa

سوی دیگر لازم است (همامی، ۲۸۳-۲۹۳: ۲ و ۱).

و پاره گفتار شکل تولید شده جمله در یک بافت معین می‌باشد. (لاینز، ۶۰). و بافت^۱ همان مفهومی است که به رابطه میان زبان و جهانی که زبان در آن بکار می‌رود مربوط می‌شود. (پالمر، ۸۱) و هنگامی که پاره گفتارها در مفهوم تولید گذاشته می‌شوند کار گفت یا کنش گفتاری نامیده می‌شوند. (لاینز، ۳۳۸) بینش عمیقتر از شرایط (نتیجه یا عدم نتیجه) کارگفت‌ها، مستلزم دانش عام بیشتری از کنش هاست (ون دیک، ۱۰۸). جی. ل. آستین^۲ فیلسوف مکتب آکسفورد، که نظریه کارگفت‌ها یا کنش‌های گفتاری، حاصل مجموعه سخنرانی‌های او به سال ۱۹۹۵ در دانشگاه هاروارد می‌باشد که در کتابی با عنوان "چطور می‌شود با واژه‌ها کاری انجام داد"^۳ به چاپ رسید (لاینز، ۳۳۸). او گفته‌هایی را به عنوان نمونه آورد که گزاره‌ای و خبری نبودند و در نتیجه صدق و کذب آنها مشخص نمی‌شدند. این جملات بیشتر بیان یک کنش یا بخشی از آن به حساب می‌آید. (پالمر، ۲۳۳). مثلاً شخص می‌گوید: "معذرت می‌خواهم" عمل معذرت خواهی‌اش درست موقعی به وقوع می‌پیوندد که این جمله را بر زبان می‌آورد. در چنین مواردی، "گفتن" برابر با کنش است و فرد با به زبان آوردن این جمله‌ها کاری انجام می‌دهد. او این فعلها را کنش می‌نامد. (ایشانی، دلیر، ۲۵/۱-۲۳).

از نظر آستین کنش‌ها به سه دسته تقسیم می‌شوند:

الف: کنش‌های بیانی^۴ یا صریح

ب: کنش‌های غیربیانی^۵ یا منظوری یا ضمنی

ج: کنش‌های پس بیانی^۶ یا تأثیری (یول، ۱۵۰).

بعد از جی. ل. آستین زبان شناسان به بررسی ماهیت کارگفت‌ها و طبقه‌بندی آنها پرداخته‌اند که از میان آنها نظرات جان آر سرل مورد توجه بیشتری قرار گرفت. از نظر

1. context
2. j. Austin
3. how to do things with words with words (1962).
4. locutionary act
5. il locutionary act
6. perlocutionary act

جان سرل، سخن گفتن در واقع وارد شدن در نوعی رفتار قاعده‌مند است. در واقع سخن گفتن، انجام افعالی مطابق با قواعد است (سرل، ۱۸۹).
از نظر سرل، کنش گفتاری به ۵ دسته تقسیم می‌شود:

– کنش اظهاری - Representative act or assertive act

در این نوع کنش گوینده باور خود را درباره درستی قضیه‌ای بیان می‌کند و وقایع و پدیده‌های جهان بیرون را توصیف می‌کند. چند نمونه از افعالی که دارای این نوع کنش هستند عبارتند از: اظهار کردن، تأیید کردن، بیان کردن، گفتن، توصیف کردن، تفسیر کردن، نفی کردن، تکذیب کردن، شرح دادن، دلیل آوردن و معرفی کردن. (ایشانی، دلیر، ۲۳/۱ - ۲۵). مثال از حدیث مرو: عباراتی که امام به معرفی حجت الهی می‌پردازد.

– کنش ترغیبی - Directive Act

منظور از چنین کنشی، این است که کاربر زبان با استفاده از واژه‌ها مخاطب را به انجام کاری و یا بازداشتن از آن کار، تشویق و ترغیب می‌نماید. کنش ترغیبی شامل افعالی همچون خواستن، دستور دادن، سوال کردن، معذرت خواهی کردن، شرط کردن، اجازه دادن، روحیه دادن و تشویق کردن است (همانجا). مثال از حدیث مرو: عباراتی که امام در آن از مردم درخواست تأمل و تفکر می‌کند.

– کنش عاطفی - Expressive Act

احساس گوینده از طریق واژه‌های عاطفی و احساسی با بار مثبت و یا منفی همچون تبریک گفتن، مدح کردن، هجو کردن، تاسف خوردن، تعجب کردن، سلام کردن، احترام گذاشتن و سپاسگزاری کردن بیان می‌گردد. به عبارت دیگر برای بیان احساسات و ذهنیت اشخاص نسبت به وقایع ابراز می‌گردد (همانجا). مثال از حدیث مرو: عباراتی که امام سلام خود را نسبت به پیامبر و خاندان او بیان می‌کند.

کنش تعهدی – commissive act

کنش‌هایی که در بردارنده تعهدی برای انجام کاری در آینده است. افعال چنین کنشی عبارتند از: تضمین دادن، متعهد شدن، سوگند خوردن. عباراتی که امام به خانه خدا سوگند می‌خورد.

کنش اعلامی – Declaration Act

اعلان یک رویداد با این کنش بیان می‌گردد. به عبارت دیگر، در این کنش، وضعی تازه اعلام می‌شود. مثال: "ختم جلسه را اعلام می‌کنم" (همانجا). مثال از حدیث مرو: عبارات پایانی امام که شرایط جدید مردم را بیان می‌کند. خلاصه این ۵ گروه پاره گفتار جان سرل در جدول آمده است (یول، ۷۲-۷۵).

از نظر نگارنده کنش ترغیبی نیاز به تقویت و تکمیل دارد، بدین معنی که بسیاری از عباراتی که متضمن این کنش‌اند در گفت و گو میان امام و مردم است. به عبارتی شفاف بودن دو سوی کنش یعنی ترغیب‌کننده (امام) و تعقیب شونده (مردم) در جمع‌بندی و تحلیل نهایی کنش‌ها سودمند و بلکه ضروری است. برای مثال؛ درسرخنان امام رضا علیه السلام کنش‌های ترغیبی، شرایطی را پدید می‌آورد که مردم را به پاسخ‌و‌امی دارد. لازم به ذکر است که یک پاره گفتار می‌تواند انواعی از کنش‌ها را همزمان دربرداشته باشد. برای مثال؛ وقتی امام رضا علیه السلام خطاب به عبدالعزیز می‌گوید: "این مردم نفهمیدند از آراء صحیح خود فریب خورده و غافل گشتند".

با توجه به بافت، همزمان دو کنش را با این پاره گفتار انجام می‌دهد. یکی کنش اظهاری است به جهت اطلاعی که از واقعیت در جهان بیرون می‌دهد و دیگری کنش ترغیبی است به جهت هشدار که به مخاطب می‌دهد.

تعیین کارگفت‌ها در فهم و تحلیل بهتر متون و سخنرانی‌ها نقش مهمی دارد. آستین و پس از وی سرل در میان سه کنش بیانی، غیربیانی و پس بیانی توجه خود را بیشتر به کنش بیانی معطوف می‌کنند. به باور سرل هر کارگفت دارای نکته‌ای غیر بیانی است که

برحسب وضع روانی گوینده و با توجه به محتوای کارگفت در تطبیق با جهان خارج تولید می‌شود (صفوی، ۱۷۹).

اهمیت کنش غیربیانی در این است که درک درست کلام در گروهی فهم آن است و برای این امر شناخت "بافت موقعیتی" و زبان مخاطب امر ضروری است. هر حادثه و گفتگویی در شرایط خاص و به عبارتی در بافت موقعیتی خاصی شکل می‌گیرد. برای تحلیل عبارات حدیث مرو امام رضا علیه السلام نیز دانستن این بافت و زمینه، ضروری می‌باشد. در ادامه نگاهی به بافت موقعیتی بایسته است.

– بافت موقعیتی در بیان حدیث مرو

تمکن و توانایی امامان معصوم علیهم السلام در اعاده سنت نبوی به جامعه اسلامی تمکن و توان مکتب آن بزرگواران در نشر سنت پیامبر صلی الله علیه و آله است (عسکری، ۱۲/۲).

یکی از دوره‌های افتخارآمیز تاریخ تشیع دوره امامت امام رضا علیه السلام است که در شرایط سخت سیاسی اجتماعی و فرهنگی دوران هارون و رشید و مامون عهده‌دار مقام امامت بودند. دوران امامت آن حضرت را مانند دوران امام حسن علیه السلام و برخی دیگر با موقعیت و دوران امام زین العابدین علیه السلام و عده‌ای نیز با دوره انقلاب فکری و فرهنگی امام باقر علیه السلام و امام صادق علیه السلام همانند می‌داند و این خود گواه اهمیت این دوره تاریخی است. (مطهری، ۱۶۰) و مردم امامان معصوم را مفترض الطاعه می‌دانستند (حر عاملی، ۲۳۷).

آنچه از روایات ظاهر می‌شود آن است که در زمان امامت امام رضا علیه السلام مامون هنگامی که بر حکومت استوار می‌شود و فرمانش در کل بلاد اسلامی به عنوان حاکم نافذ می‌شود، در اطراف حجاز و یمن فتنه و آشوب بالا می‌گیرد و بعضی از سادات هم به خاطر جنایات و ظلم عباسیان به علویان پرچم مخالفت برمی‌افرازند. (ابن اثیر، ۱۶۵/۴؛ مسعودی، ۱۹۰؛ قمی، ۸۸۹) و از طرفی سپاهیان مامون در یک قدمی شکست از سپاهیان برادرش امین قرار داشتند و هر آن احتمال می‌رفت و حکومت مامون به دست برادرش سرنگون شود،

همچنین ارادت ایرانیان به خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله حقیقتی انکارناپذیر بود و مامون که از عالم‌ترین خلفا و شاید عالم‌ترین سلاطین جهان بود و در میان سلاطین جهان شاید عالم‌تر و دانش دوست‌تر از مامون نتوان یافت (سپهر، ۱۷۵/۴).

به دنبال فرار از موقعیت آشفته و تثبیت حکومتش گویا به پیشنهاد فضل بن سهل وزیر یا نفوذش سیاستی خاص را اتخاذ کرد (مطهری، ۱۶۹). هرچند با توجه به اینکه بنی عباس سیاست‌های خود را همیشه حتی از نزدیک‌ترین افراد خود مکتوم و پنهان می‌داشتند، به طور قطع نمی‌توان درباره سیاست‌های مامون سخن گفت (جرجی زیدان، ۱۲۷/۴). اما آنچه از روایات و شواهد تاریخی می‌توان دریافت این است که گرچه مامون خود شیعه دوست و از دوستان امام رضا علیه السلام بود، اما به خاطر رهایی از وضعیت آشفته حکومتش و خلع سلاح کردن حضرت، متوسل به شخص امام رضا علیه السلام می‌شود اما با روش و عملکرد سیاسی خودش. (ابوالفرج اصفهانی، ۱۸۵؛ مفید، ۴۵).

او که از جایگاه والای امام در میان مسلمانان آگاه بود، دستور داد که به اجبار و نه به اختیار، امام وعده‌ای زیادی از آل ابی‌طالب را از مدینه تحت نظر حرکت داده و به مرو بیاورند. مسیر بنا بود از یک مسیر مشخص باشد که از مراکز شیعه‌نشین عبور نکند. یعنی از بصره و خوزستان و فارس و نیشابور باشد و ماموران مخصوصی که برای این کار گمارده بود بسیار کینه و عداوت به امام رضا علیه السلام داشتند و بسیار باعث آزار و اذیت می‌شدند (مطهری، ۱۸۷).

حضرت امام رضا علیه السلام قبل از حرکت در مدینه به جهت وداع با قبر پیامبر صلی الله علیه و آله داخل مسجدالنبی شد و مکرر با قبر آن حضرت وداع می‌کردند و بیرون می‌آمدند و برمی‌گشتند نزد قبر و در هر دفعه صدای مبارکش به گریه بلند بود و در جواب تهنیت سفر توسط اطرافیان نشان فرمودند: "من از جوار جدم بیرون شده و در غربت می‌میرم و در کنار قبر هارون الرشید دفن می‌شوم" و در طول سفر به کرات این مطلب را بیان می‌فرمودند. (صدوق، ۱۴۰/۲).

با رسیدن امام به مرو مامون با تهدید جان حضرت، ایشان را مجبور به قبول ولایتعهدی کرد و گفت حال که خلافت را نمی‌پذیری پس باید ولایتعهدی را قبول کنی والا همینجا گردنت را می‌زنم و ایشان به ضرورت و ناچاری علی‌رغم خواست قلبی مجبور و وادار به پذیرش این امر شدند (مطهری، ۱۸۶) و (صدوق، ۱۴۲/۲). و ایشان به این شرط به قبول ولایتعهدی رضایت دادند که در هیچ کاری مداخله نکنند و مسئولیت هیچ کاری را نپذیرند و از دور بر بساط خلافت مامون نظر کند و مامون هم شرط ایشان را پذیرفت، هرچند بسیار با امام بر سر مسئله خلافت استدال می‌کرد (شریعتی، ۱۷۵) (قمی، ۸۹۶).

اما امام رضا علیه السلام از همان ابتدا بر سیاست و توطئه‌های مامون واقف بود و همواره با بیانات روشن‌گرانه در محافل علمی و سیاسی، در نماز عید فطر در شهر مرو، در حدیث سلسله الذهب، مناظره‌ها و ... مامون را در رسیدن به اهدافش ناکام و نیت او را آشکار می‌کرد. امام علیه السلام در عصر خود از سزاوارترین و شایسته‌ترین اهل بیت رسول الله صلی الله علیه و آله بودند که در آن شرایط سخت سیاسی، اجتماعی و فرهنگی علاوه بر اینکه به مسائل علمی، فقهی و دینی مسلمانان پاسخ می‌فرمودند مراقب جان آنان نیز بودند. به گواه تاریخ به بیش از ۱۵ هزار پرسش علمی جواب دادند که بسیاری از این مناظره‌ها در جوامع حدیثی شیعه مضبوط است. (ابن شهر آشوب، ۳۶۴/۴). علاوه بر آن به پیچیده‌ترین مسائل فکری و عقیدتی عالمان دیگر ادیان مانند یهودی، مسیحی، زرتشتی، مانوی و... که با توطئه عمال عباسی طراحی می‌شد، به عالی‌ترین شیوه پاسخ می‌دادند، به نحوی که همه آنان در مقابل امام رضا علیه السلام سر تسلیم فرود می‌آوردند و به امام ارادت پیدا می‌کردند. هرچند مأمون به ظاهر، امام رضا علیه السلام را گرمی می‌داشت و در دست راست خود می‌نشاند و مجالس مناظره علمی با علمای ادیان دیگر برپا می‌کرد و سکه به نام حضرت ضرب می‌کرد و در توقیر و تعظیم حضرت می‌کوشید و احترام آن جناب را فروگذار نمی‌کرد ولی امام از سوء معاشرت مامون، درد در دل نازنیشان داشتند و به کسی نمی‌توانستند اظهار کنند. تا حدی که در آخر کار چندان به تنگ آمده‌اند که از خدا مرگ خود را خواستند و مامون با صحنه‌سازی

و بسیار مخفیانه به حضرت میوه آغشته به زهر خوراندند و ایشان را به شهادت رساندند (گروه حدیث پژوهشکده باقرالعلوم، ۳۸۷).

امام رضا علیه السلام زمانی که در مرو به عنوان ولایتعهدی در کنار مامون بودند، به مبارزه فرهنگی علیه حکومت ظالم عباسی پرداختند و از هر فرصتی برای افشاگری مامون استفاده می‌کردند. چرا که مردم را به وسیله ولایتعهدی امام رضا علیه السلام گمراه و ولایت عباسی را بجای ولایت ناب اهل بیت جایگزین کرده بود. ایشان به مامون می‌فرمود غرض تو از این پیشنهاد این است که مردم بگویند علی بن موسی الرضا علیه السلام ترک دنیا نکرده بلکه دنیا او را ترک کرده بود. اکنون که دنیا او را میسر شد برای طمع خلافت ولایتعهدی را قبول کرده است (قمی، ۸۹۶) یا وقتی به تقاضای مامون قرار شد حضرت خطبه‌ای بخواند ایشان برخاست و فرمودند "لنا علیکم حق برسول الله صلی الله علیه و آله و لکم علینا حق به، فاذا انتم ادیتم الینا ذلک وجب علینا الحق لکم." (مجلسی، ۱۴۶/۴۹)

حدیث مرو

حدیث مرو بیانات و احتجاجات امام علی بن موسی الرضا علیه السلام در زمینه صفات، فضایل و ویژگی‌های امام معصوم و شرایط امامت می‌باشد که ایشان در شهر مرو خطاب به عبدالعزیز بن مسلم ایراد فرمودند. این بیانات امام بخاطر اختلاف آراء مردم در امر امامت بود که در آن ایام روبه افزایش می‌رفت.

حضرت رضا علیه السلام در این حدیث نسبتاً طولانی با استناد به کلام الهی در آیات قرآن کریم به احتجاج در زمینه حجت الهی (امامت) بعد از توحید و نبوت پرداختند. سپس به این مهم اهتمام داشتند که امام معصوم و حجت الهی را کسی جز حضرت احدیت نمی‌شناسد و هیچکس جز پروردگار، حق نصب ایشان را ندارد و در ادامه یادآور شدند که این امر خطیر طبق آیه اکمال (آل عمران، ۵) بفرموده خداوند متعال توسط پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در حجة الوداع به مردم رسماً ابلاغ شد. در ادامه بعد از رشارت به پیروان حق و حقیقت،

عواقب ناشی از عدم معرفت و اعتقاد به حجت الهی و امام معصوم را به مردم گوشه‌تزد کردند. (نک: کلینی، ۲۸۳/۱-۲۹۰).

تحلیل کنش‌های گفتاری جان سرل در حدیث مرو

از گفتارهای امام رضا علیه السلام از مدینه تا مرو می‌توان به مبارزه فرهنگی ایشان پی برد. از جمله این گفتارها، احتجاجات ایشان در حدیث مرو است که به دلیل غفلت و گمراهی و سردرگمی مردم در مسئله امامت به سبب قبول ولایتعهدی به وجود آمد. کنش‌های گفتاری احتجاجات حدیث مرو امام رضا علیه السلام یکی از کامل‌ترین و گویاترین احتجاجات پیرامون امر حجت الهی است و این احتجاجات در برابر ظاهرسازی‌های زشت و قبیح مامون می‌تواند، قاطع‌ترین سخن و در عین حال حداقل رفتار واکنشی امام رضا علیه السلام علیه حکومت عباسی باشد. کنش‌های گفتاری حضرت و نوع گویش ایشان، می‌تواند روش تعلیم و تأثیرگذاری فرهنگی و آموزه‌های دینی را به مردم نشان دهد و ولایت امام معصوم را از ولایت جعلی عباسی تبیین کند.

در این مقاله کنش‌های گفتاری احتجاجات حضرت امام رضا علیه السلام در حدیث مرو،

(کلینی، ۲۸۳؛ طبرسی، ۴۷۵)

به روش جان سرل بررسی می‌شود:

عبارت	ترجمه	کنش بیانی	کنش غیربیانی	فعل کنش غیربیانی
فَتَّبِسَمَ	امام تبسمی کرد	عاطفی (تبشیری)	عاطفی (تبشیری)	پذیرش طرف مقابل / جاذبه
ثُمَّ قَالَ	سپس فرمود	اظهاری	اظهاری	شروع احتجاج
ياعبدالعزیز	ای عبدالعزیز	عاطفی (تبشیری)	عاطفی (تبشیری)	ندا
جَهْلُ الْقَوْمِ / وَ خُدَعُوا عَنْ آرَائِهِمْ /	این مردم نفهمیدند و از آراء صحیح خود فریب خوردند.	اظهاری ۲	اظهاری ۲	گمراه بودن مردم نسبت به مسئله امامت
ان الله عزوجل لم يقض نبيه حتى اكمل له الدين و انزل عليه القرآن / فيه تبیان كل	همانا خدای عزوجل پیغمبر خویش را قبض روح نفرمود تا این را برایش کامل کرد و قرآن را	اظهاری ۴	اظهاری ۴	بیان توحید نبوت امامت

عبارت	ترجمه	کنش بیانی	کنش غیربیانی	فعل کنش غیربیانی
شیء/ بین فیه الحلال و الحرام و الحدود و الاحکام و جمیع مایحتاج و الیه الناس کمالاً /	بر او نازل فرمود که بیان هر چیز در است حلال و حرام و حدود و احکام و تمام احتیاجات مردم را در قرآن بیان کرد.			
فقال عزوجل	خداوند عزوجل فرمود	اظهاری	اظهاری	شروع احتجاج
ما فرطنا فی الكتاب من شیء/ و انزل فی حجه الوداع/ و هی آخر عمره/ الیوم اکملت لکم دینکم/ و اتممت علیکم نعمتی/ و رضیت لکم الاسلام دینا	چیزی در این کتاب فروگذار نکرده‌ایم/ و در حج الوداع یک سال آخر عمر پیامبر بود/ این آیه را نازل فرمود:/ امروز دین شما را کامل کردم و نعمت‌ها را بر شما تمام نمودند/ و دین اسلام را برای شما پسندیدم	اظهاری ۶	اظهاری ۶	بیان انتساب حجت الهی یا امام معصوم از جانب خداوند متعال
وَأمر الامامه من تمام الدین	و امر امامت از تمام دین است	اظهاری	اظهاری	امر حجت الهی از اتمام دین است
وَلَمْ یقبض/ حتی بین لأمته معالم دینهم/ و اوضح لهم سبیلهم / و ترکهم علی قصد سبیل الحق/	و نبی صلی الله علیه از دنیا نرفت تا آن که نشانه‌های دین را برای امتش بیان کرد و راه ایشان را روشن ساخت و آنها را در شاهراه حق واداشت.	اظهاری ۴	اظهاری ۴	بیان دعوت پیامبر از مردم
و امام لهم علیاً علیه السلام علماً و اماماً/ و ما ترک [لهم] شیئاً یحتاج الیه الامه الا بینه/ فمن زعم ان اللغ عزوجل و لم یکمل دینه فقد رد کتاب الله/ و من رد کتاب الله فهو کافر به	و علی <small>علیه السلام</small> را به عنوان پیشوا و امام منصوب کرد/ و همه احتیاجات امت را بیان کرد/ پس هر که گمان کند خدای عزوجل دینش را کامل نکرده قرآن را رد کرده/ و هر که قرآن را رد کند به آن کافر است	اظهاری ۳	اظهاری ۳	انتساب حجت الهی بعنوان پیشوا و جانشین به فرمان الهی و کامل کردن قرآن
هل يعرفون قدر الامامة و محلها من الامة/ فیجوز فیها اختیارهم؟	مگر مردم مقام و منزلت امامت را در میان است میدانند تا روا باشد که اختیار و انتخاب ایشان واگذار شود؟	ترغیبی ۲	ترغیبی ۲	شناخت مقام حجت الهی و جایگاه امامت فراتر از قدرت و توان مردم است.
ان الامامة اجل قدراً / و اعظم نشاناً/ و اعلامکاناً/ و امنع جانياً/ و ابعد غوراً من ان یبلغها الناس بعقولهم أو/ ینالوها بأرائهم أو/ یقیموا اماماً	همانا امامت قدرش والاتر بکشش بزرگتر و منزلتش عالی‌تر و مکانش منی عطر و عمقش قوت‌تر است/ از اینکه مردم با عقل خود به آن رسند یا به آراء	اظهاری ۷	اظهاری ۷	شناخت مقام حجت الهی و جایگاه امامت فراتر از عقل بشر است و انتخاب امام توسط مردم

عبارت	ترجمه	کنش بیانی	کنش غیربیانی	فعل کنش غیربیانی
باختیارهم	شان آن را در یابند و یا به انتخاب خود امامی منصوب کنند.			ممکن نمی‌باشد.
ان الامامة خص الله عزوجل بها ابراهيم الخليل بعد النبوة/ و الخله مرتبة ثالثة	همانا امامت مقامی است که خدای عزوجل بعد از مرتبه نبوت / و خلت در مرتبه سوم به ابراهیم خلیل اختصاص داده شد	اظهاری ۲	اظهاری ۲	بیان مقام والا و عظیم امامت
و فضیلة شرفه بها/ و أشار بها ذكره	به آن فضیلت مشرفش ساخته / و نامش را بلند و استوار نموده	اظهاری ۲	اظهاری ۲	ابراهیم خلیل با مقام امامت نامش بلند شد
فقال [الله عزوجل]: انی جاعلك للناس اماما	و همانا من تورا امام مردم گردانیدم	اظهاری	اظهاری	طبق نص صریح قران انتساب امامت فقط از جانب خداوند متعال است.
فقال الخليل سُروراً بها: "و من ذریتی" قال الله تعالی: لا ینال عهدی الظالمین	و ابراهیم خلیل از نهایت شادباش به آن مقام عرض کرد از فرزندان من هم خداوند فرمود پیمان و فرمان من به ستمکاران نمی‌رسد	عاطفی (تبشیری) ترغیبی اعلامی	عاطفی (تبشیری) ترغیبی اعلامی	بیان احساس، سوال کردن، مقام امامت عهدی است که شامل ظالمین نمی‌شود.
فابطلت هذه الایه امامة كل ظالم الی يوم القيامة/ و صارت فی الصفوة	پس این آیه امامت را برای ستمگران تا روز قیامت باطل ساخت/ و در میان برگزیدگان گذاشت	اعلامی اعلامی	اعلامی اعلامی	مقام امامت تا روز قیامت برای ستمگران نیست و فقط مخص برگزیدگان می‌باشد.
ثم اكرمه الله تعالی بان جعلها فی ذریه اهل الصفوة و الطهارة	سپس خدای تعالی ابراهیم را شرافت داد و امامت را در فرزندان برگزیده و پاکش قرار داد	اظهاری ۲	لظهاری ۲	ابراهیم خلیل با مقام امامت، شرافت یافت، و خداوند مقام امامت را در ذریه پاکش قرارداد.
فقال: و وهبنا له اسحاق و یعقوب نافلة/ و كلا جعلنا صالحین/ وجعلناهم ائمة یهدون بامرنا/ و اوحینا الیهم فعل الخیرات و اقام الصلاة و ایتاء الزکاة/ و كانوا لنا عابدین	و فرمود و اسحاق و یعقوب را اضافه و بخشیدم/ و همه را شایسته نمودیم/ و ایشان را امام و پیشوا قرار دادیم/ تا به فرمانم رهبری کنند/ و انجام کارهای نیک و گزاردن نماز و دادن زکات را به ایشان وحی نمودیم/ و آنان پرستندگان ما بودند	اظهاری ۶	اظهاری ۶	عطا کردن اسحاق و یعقوب به ابراهیم، صالح قرار دادن آن‌ها، انتساب امام از جانب‌خدا، رهبری امام بر مردم به فرمان خداست، اعمال نیک انجام نماز و دادن زکات امر خداست، مهر تأیید عبودیت امام از جانب خداوند متعال.

عبارت	ترجمه	کنش بیانی	کنش غیربیانی	فعل کنش غیربیانی
فلم تزل فی ذریته یرثها بعض عن بعض قرناً حتی ورثها الله تعالی التبی صلی الله علیه و اله و سلم	پس امامت همیشه در فرزندان او بود در دوران متوالی / از یکدیگر ارث می‌بردند / تا خداوند متعال آن را به پیغمبر ما ارث داد	اظهاری ۳	اظهاری ۳	امامت از جانب خدا در فرزندان ابراهیم قرار گرفت، ارث بردن از همدیگر، امامت از جانب خدا از نسل ابراهیم به پیامبر رسید.
فقال جل و تعالی: انّ اولی الناس بابراهیم للذین اتبعوه و هذا التبی و الذین آمنوا و الله ولی المومنین	و خود او جل و تعالی فرمود: همانا سزاوارترین مردم به ابراهیم پیروان او و این پیغمبر اهل ایمان‌اند و / خدا ولی مومنان است /	اظهاری ۲	اظهاری ۲	پیروان ابراهیم و پیامبر اکرم و اهل ایمان سزاوارترین مردم به ابراهیم (برای امر امامت) می‌باشند.
فکانت له خاصة / فقلدها صلی الله علیه و اله و سلم علیاً بامر الله تعالی علی رسم ما فرض الله / فصارت فی ذریته الاصفیاء الذین آتاهم الله العلم و الايمان /	پس امامت مخصوص آن حضرت گشت / و به فرمان خدای تعالی و طبق آنچه خدا واجب ساخته بود به گردن علی <small>علیه السلام</small> نهاد / و سپس در میان فرزندان برگزیده او که خدا به آنها علم و ایمان داده جاری گشت /	اظهاری ۳	اظهاری ۳	انتساب امامت از جانب خداوند به پیامبر اکرم و به واسطه پیامبر به علی <small>علیه السلام</small> و سپس فرزندان برگزیده او که دارای علم و ایمان بودند رسید.
بقوله تعالی: وقال الذین اوتوا العلم و الايمان لقد لبثتم فی کتاب الله الی یوم البعث / ففی فی ولد علی علیه السلام خاصة الی یوم القیامه / اذ الانبی بعد محمد صلی الله علیه و اله و سلم /	و خداوند فرمود آنها که علم و ایمان گرفتن گویند در کتاب خود را تا روز رستاخیز به سر برده اید سپس امامت تنها در میان فرزندان علی است تا روز قیامت زیرا بعد از محمد <small>صلی الله علیه و اله و سلم</small> پیغمبری نیست.	اظهاری ۳	اظهاری ۳	انتساب امامت از جانب خدا تا روز قیامت می‌باشد، امامت تنها به علی <small>علیه السلام</small> تا روز قیامت می‌رسد، پیامبر خاتم پیامبران است.
فمن این یختار هولاء الجهال، ان الامامه هی منزله الانبیاء و وارث الوصیاء؟	این نادانان از کجا و به چه دلیل برای خود امام انتخاب می‌کنند؟ / به درستی که امامت مقام انبیا و ارث اوصیا است.	ترغیبی اظهاری	ترغیبی اظهاری	سوال امام از مردم، امامت مقام انبیا و وارث اوصیا می‌باشد.
ان الامامه خلافه الله و خلافه الرسول صلی الله علی و اله و سلم و مقام امیرالمومنین	همانا امامت خلافت خدا و خلافت رسول خدا <small>صلی الله علیه و اله و سلم</small> و مقام امیرالمومنین علی <small>علیه السلام</small> و میراث	اظهاری	اظهاری	امامت خلافت خداست. امامت خلافت رسول است.

عبارت	ترجمه	کنش بیانی	کنش غیربیانی	فعل کنش غیربیانی
عليه السلام و ميراث الحسن والحسين عليهما السلام.	امام حسن و امام حسين عليهم السلام می باشد.			امامت مقام علی (علیه السلام) است. امامت میراث امام حسن و امام حسین است.
ان الامامه زمام الدين / و نظام المسلمين / و صلاح الدنيا / و عزت المومنين	به درستی که امامت زمام دین و مایه نظام مسلمین و صلاح دنیا و عزت مومنین است.	اظهاری ۴	اظهاری ۴	معرفی امام و حجت الهی
ان الامامه اس الاسلام التامی / و فرعه السامی /	به درستی که امامت ریشه با نمو اسلام و شاخه بلند آن است.	اظهاری ۲	اظهاری ۲	معرفی امام و حجت الهی
بالامام مقام الصلاه / و الزكاه / والصيام / والحج / و الجهاد / و توفير الغی / و الصدقات / و امضا الحدود / و الاحكام / و منع النفور / و الاطراف /	کامل شدن نماز و زکات و روزه و حج و جهاد و بسیار شدن غنیمت و صدقات و اجرای حدود و احکام و نگهداری مرزها و اطراف بوسیله امام است.	اظهاری ۱۱	اظهاری ۱۱	معرفی امام و حجت الهی
الامام يحل حلال الله / و يحرم حرام الله / و يقيم حدودالله / و يذب عن دين الله / و يدعو الي سبيل ربه بالحكمه و الموعظه الحسنه و الحجه البالغه.	امام است که حلال خدا را حلال و حرام او را حرام کند و حدود خدا را به پا دارد و از دین خدادافع کند و باحکمت و اندرز حجت رسایی مردم را به طریق پروردگارش دعوت نماید.	اظهاری ۵	اظهاری ۵	معرفی امام و حجت الهی
الامام كالشمس الطالعه / المجلله بنورها للعالم / و هي في الافق بحيث لا تنالها الايدي و الابصار	امام مانند خورشید طالع است که نورش عالم را فرا می گیرد و خودش در افق است، به نحوی که دستها و دیدگان به آن نرسد.	اظهاری ۴	اظهاری ۴	معرفی امام و حجت الهی
الامام البدر المنير / و السراج الزاهر / و النور الساطع / و النجم الهادي في غياهب الدجی / و اجواز البلدان و الفقار و لبحج البحار /	اما ماه تابان؛ چراغ فروزان و نور درخشان و ستاره ای است راهنما در شدت تاریکی ها و رهگذر شهرها و کویرها و گرداب دریاها	اظهاری ۵	اظهاری ۵	معرفی امام و حجت الهی
الامام الماء العذب علی الظلماء / و الدال علی الهدی / و المنجی من الردی /	امام آب گوارای زمان تشنگی و رهبر به سوی هدایت شدگان و رهنمای هلاکت گاههاست هر که از او جدا شود هلاک شود.	اظهاری ۳	اظهاری ۵	معرفی امام و حجت الهی
الامام النار علی اليفاع / الحار لمن اصطلی به / و الدليل فی المهالك / من فارقه فهالك /	امام آتش روشن روی تپه است. وسیله گرمی سرمازدگان و رهنمای هلاکت گاه هاست هر کس از او جدا شود هلاک شود.	اظهاری ۴	اظهاری ۴	معرفی امام و حجت الهی

عبارت	ترجمه	کنش بیانی	کنش غیربیانی	فعل کنش غیربیانی
الامام السحاب الماطر / و الغيث الهاطل / و الشمس المضيئه / و السماء الظليله / و الارض البسيطة / و العين الغزيره / و الغدير / و الروضه	امام ابريست بارنده، بارانی است شتابنده، خورشیدی است فروزنده، سقفی است سایه دهنده، زمینی است گسترده، چشمه‌ای است جوشنده و برگ و گلستان است.	اظهاری ۸	اظهاری ۸	معرفی امام و حجت الهی
الامام الانيس الرفيق / و الوالد الشفيق / و الاخ الشفيق / و الأم البره بالولد الصغير / و مفرع العباد في الداهيه التاد	امام همدم و رفیق، پدر مهربان، برادر برابر، مادر دلسوز به کودک، پناه بندگان خدا در گرفتاری های سخت است.	اظهاری ۵	اظهاری ۵	معرفی امام و حجت الهی
الامام امين الله في خلقه / و حجته على عباده / و خليفته في بلاده / و الداعي الى الله / و الذات عن حرم الله	امامی امین خداست در میان خلقتش و حجت او بر پندگانش و خلیفه او در بلادش و دعوت کننده به سوی او و دفاع کننده از حقوق او است.	اظهاری ۵	اظهاری ۵	معرفی امام و حجت الهی
الامام المطهر من الذنوب / و الميراعن العيوب / المخصوص بالعلم / الموسوم بالحلم / و نظام الدين / و غر المسلمين / و غيظ المنافقين / و يوار الكافرين	امام از گناهان پاک و از عیب‌ها بر کنار است به دانش مخصوص / و به خویشتن دارای نشانه دارد موجب نظام دین و عزت مسلمین و خشم منافقین و به هلاک کافرین است.	اظهاری ۸	اظهاری ۸	بیان عصمت امام، معرفی حجت الهی
الامام واحد دهره / لا يدانيه احد / و لا يعاد له عالم / و لا يوجد منه بدل / و لاله مثل / و لا نظير / مخصص بالفضل كله من غير طلب منه له / و لا اكتساب / بل اختصاص من المفضل الوهاب	امام یگانه زمان خود است، کسی به طرازی اون نرسد، دانشمندی با او برابر نباشد، جایگزین دارد مانند و نظیر ندارد بتمام فضیلت مخصوص است، بی آنکه خود او در طلبش رفته و به دست آورده باشد بلکه امتیازی است که خدا به فضل و بخشش به او عنایت فرموده است.	اظهاری ۹	اظهاری ۹	بی‌همانند بودن امام، امامت فضل و بخششی است از جانب خداوند متعال
من ذالذی يبلغ معرفه الامام / او يمكنه اختياره / هيهات هيهات / ضلت العقول / و تاهت الحلوم / و حارت الاباب / و خسنت العيون / و تصاغرت العظما / و تحيرت الحكما / و تقاصرت الحلما / و حصرت الخطبا / و حجلت	کیست که امام تواند شناخت یا انتخاب امام برای او ممکن باشد؛ هیهات؛ در اینجا خرده‌ها گمگشته، خویشتنداری‌ها به بیراهه رفته و عقل‌ها سرگردان و دیده‌ها بی‌نور و بزرگان کوچک شده و حکیمان متحیر و خردمندان کوتاه فکر و خطیبان درمانده و خردمندان	ترغیبی ۲ اظهاری ۱۴	ترغیبی ۲ اظهاری ۱۴	سوال امام از مخاطب، کوتاهی عقول از شناخت امام

عبارت	ترجمه	کنش بیانی	کنش غیربیانی	فعل کنش غیربیانی
الایبا/ و کلت الشعرا/ و عجزت الاذبا / و عیبت البلغا عن وصف شان من شانه و فضیله من فضائله و اقرت باعجز و التقتصیر	نادان و شعر او... وامانده ادبا ناتوان و سخن دانان در مانده اند که بتوانند یکی از شئون و فضائل امام را توصیف کنند همگی به عجز معترفند.			
و کیف یوصف بکله/ او ینعت بکنهه/ او یفهم شی من امره/ او یوجد من یقوم مقامه/ و یغنی غناه لا،/ کیف و آئی؟	چگونه ممکن است تمام اوصاف و حقیقت امام را بیان کرد و مطلبی از امر امام را فهمید و جایگزینی که کار او را انجام دهد برایش پیدا کرد؟ ممکن نیست؟ چگونه و از کجا؟	ترغیبی ۵	ترغیبی ۵	وصف امام خارج از توان بشر می‌باشد.
و هو بحیث؟ النجم من ید المتنا ولین و وصف الواصفین/ فاین الاختیار من هذا/ و این العقول عن هذا / و این یوجد مثل هذا؟/	در صورتی که او از دست یازان و وصف کنندگان اوج گرفته و مقام ستاره در آسمان را دارد. او کجا و انتخاب بشر؟ او کجا و خرد بشر کجا؟ او کجا و ماندی برای او؟	اظهاری ۱ ترغیبی ۳	اظهاری ۱ ترغیبی ۳	بیان جایگاه امام، سوال امام از مخاطب
أتظنون أن ذلك یوجد فی غیر آل الرسول ﷺ کذبهم / و الله انفسهم و منتهم الاباطیل/ فارتقوا مرتقاً صعباً دحضاً/ تزل عنه إلی الحفیض اقدامهم/ داموا إقامة الامام بعقول حائرة باثرة ناقصة و اراء مضلة/ فلم یزدادوا منه إلا بعداً/	گمان برند که امام در غیر خاندان رسول خدا محمد ﷺ یافت شود؟ به خدا که ضمیرشان به خود آنها دروغ گفته و بیهوده آرزو بردند، به گردنه بلند و لغزنده‌ای که به پایین می‌لغزند بالا رفتند و خواستند که با خرد گمگشته و ناقص خود و به آراء گمراه کننده خویش نصب امام کنند و جز دوری از حق بهره نبرند.	ترغیبی ۱ اظهاری ۵	ترغیبی ۱ اظهاری ۵	سوال امام از مخاطب، بیان گمراهی و ناتوانی بشر از شناخت و نصب امام و حجت الهی
[قاتلهم الله انی یوفکون] و لقد راموا صعباً / و قالوا افکاً / و ضلوا ضلالاً بعيداً/ و وقعوا فی الحیره اذ ترکوا الامام عن بصیره/ و زین لهم الشیطان اعمالهم/ فصدهم عن السبیل/ و کانوا مستبصرین/	{خدا آنها را بکشد به کجا منحرف می‌شوند؟} آهنگ مشکلی کردند و دروغی پرداختند و به گمراهی دور افتادند و در سرگردانی فرو رفتند که با چشم بینا امام را ترک گفتند و شیطان کردارشان را در نظرشان بیاراست و از راه منحرف نشان کرد با آنکه بصیرت بودند.	عاطفی ۸ (تهدیدی)	عاطفی ۸ (تهدیدی)	هجو کردن و سرزنش کردن مردم
رغبوا عن اختیارالله و اختیار رسول صلی الله علیه و آله و	از انتخاب خدا و انتخاب رسول‌خدا و اهل بیتش رویگردان	عاطفی (تهدیدی)	عاطفی (تهدیدی)	هجوکردن، منصب امامت

عبارت	ترجمه	کنش بیانی	کنش غیربیانی	فعل کنش غیربیانی
سلم و اهل بینه الی اختیارهم/ و القران ینادیهیم/ و ربک یخلق ما یشاء/ و یختار ما کان لهم الخیرة/ سبحان الله و تعالی عما یشرکون/	شده. به انتخاب خود گراییدند در صورتی که قرآن صدا برآورد که: پروردگار از هر چه خواهد بیافریند انتخاب کند و اختیار به دست آنها نیست خدا از آنکه با او شریک می‌کنند منزّه و بالاست.	اظهاری ۴	اظهاری ۴	انتسای از جانب خداوند متعال است.
و قال عزوجل: و ماکان لمومن و لامومنه اذا قضی الله و رسوله امر ان یکون لهم الخیرة من امرهم.	خدای عزوجل فرماید: هیچ مرد و زن مومنی حق ندارند که چون خدا و پیغمبرش چیزی را فرمان دادند اختیار کار خویش داشته باشند.	اعلامی	اعلامی	بیان شرایط تعیین امام از جانب خداوند متعال
و قال: مالکم کیف تحکمون/ ام لکم کتاب فیه تدرسون/ ان لکم فیه لما تخیرون/ ام لکم ایمان علینا بالغة الی یوم القیامة/ ان لکم لما تحکمون/ سلهم أیهم بذلک زعیم/ ام لهم شرکاء. فلیاتوا بشرکائهم ان کانوا صادقین	فرمود شما را چه شده؟ چگونه قضاوت می‌کنیم مگر کتابی دارید که آن را می‌خوانید تا هرچه خواهید انتخاب کنید و در آن کتاب بیاید یا برای شما تا روز قیامت بر عهده ما پیمان‌های رسا هست که هرچه قضاوت کنید حق شماس است از آنها بیرس کدامشان متعهد این مطلب است و یا مگر شریکانی دارید. اگر راست می‌گویند شریک آن خویش بیاورند.	ترغیبی ۷	ترغیبی ۷	سوال امام از مخاطب
افلا یتدبرون القران ام علی قلوب اقفالها/ ام طبع الله علی قلوبهم/ فهم لا یفقهون/ ام قالو سمعنا/ و هم لا یسمعون/ ان شرالدواب عندالله الصّم الیکم الذین لایعقلون/ و لو علم الله فیهم خیرا لاسمعهم/ و لو اسمعهم لتولوا/ و هم معرضون/ ام قالواسمعنا/ و عصینا/ بل هو فضل الله یوتیه من یشاء/ و الله ذوالفضل العظیم	چرا در قرآن اندیشه نمی‌کنند؟ یا مگر بر دلها قفل دارند و فرمود مگر خدا بر دلهایشان مهرنهاد که نمی‌فهمند و گفت نشنیدیم ولی نمی‌شنیدند و همان بدترین جانوران به نظر خدا مردم کر و لالند که تعقل نمی‌کنند. اگر خدا در آنها خیری سراغ داشت و آنها شنوایی می‌داد و اگر شنوایی هم می‌داشتند پشت می‌کردند و روی گردان بودند و یا گفتند شنیدیم و نافرمانی کردیم. بلکه فضلی از خدا که به هرکس خواهد می‌دهد.	ترغیبی ۳	ترغیبی ۳	سوال امام از مخاطب بیان انحراف و گمراهی مردم از شناخت امام
فکیف لهم باختيار الامام؟	پس چگونه ایشان را رسد که امام انتخاب کنند؟	ترغیبی	ترغیبی	سوال امام از مخاطب

عبارت	ترجمه	کنش بیانی	کنش غیربیانی	فعل کنش غیربیانی
و الامام عالم لا یجهل / و راع لا ینکل نعدن القدس / و الطهارة و النسک / و الزهادة / و العلم / و العباد / مخصوص بدعوة الرسول صلی الله علیه و آله و سلم / و نسل المطهر البتول / لا معمر فیه نسب / و لا یدانیه ذو حسب فی البیت من قریش و الذروة من هاشم و العترة من الرسول صلی الله علیه و آله و سلم و الرضا من الله	در صورتی که امام عالمی است که نادانی ندارد و سرپرستی است که عقب نشینی ندارد و کانون قدس و پاکی و طاعت و زهد و علم و عبادت است. دعوت پیامبر به او اختصاص دارد. از نژاد پاک فاطمه بتول سلام الله علیها است. در دودمانش جای طعنه و سرزنش نیست و هیچ شریف نژاد به او نرسد از خاندان قریش و کنگره هاشم و عترت پیغمبر و پسند خدای عزوجل است.	اظهاری ۱۰	اظهاری ۱۰	معرفی امام و حجت الهی
شرف الاشراف / و الفرع من عبدمناف / نامی العلم / کامل الحلم / مضطلع بالامامة / عالم بالسیاسة / مفروض الطاعة / قائم بأمرالله عزوجل / ناصح لعبادالله / حافظ لدین الله	برای اشراف شرف است و زاده عبدمناف است. علمش در ترقی و حلمش کامل است. در امامت قوی و در سیاست عالم است. اطاعتش واجب است. به امر خدا قائم است. خیرخواه بندگان خداست و نگهبان دین خداست.	اظهاری ۱۰	اظهاری ۱۰	معرفی امام و حجت الهی و بیان موقعیت امام در امامت
ان الانبیا و الائمة صلوات الله علیهم یوقفهم الله / یوتیهم من مخزون علمه و حکمه / مالا یوتیه غیرهم / فیکون علمهم فوق علم اهل الزمان / فی قوله تعالی: افمن یهدی الی الحق احق ان یتبع امن لا یهدی الا ان یهدی / فمالکم کیف تحکمون	خدا پیغمبران امامان را توفیق بخشیده و از خزانه علم و حکمت خود آنچه دیگران نداده به آنها داده از این جهت علم آنها برتر از علم مردم زمانشان باشد که خدای تعالی فرموده: آیا کسی که سوی حق هدایت میکند شایسته تر است که پیروی اش کنند یا کسی که هدایت نمی کند جز اینکه هدایت شود شما را چه شده است چگونه قضاوت می کنید.	اظهاری ۴ ترغیبی ۲	اظهاری ۴ ترغیبی ۲	معرفی امام و حجت الهی سوال امام از مخاطب
و قوله تبارک و تعالی: / و من یوت الحکمة فقد اوتی خیرا کثیرا / و قوله فی طالوت: ان الله اصطفاه علیکم / و زاده بسطة فی العلم و الجسم / والله یوتی ملکه من یشاء / و الله واسع علم	و گفته دیگر خدای تعالی: هر کس را حکمت دادند خیر بسیاری دادند و درباره طالوت فرمود: خدا او را بر شما برگزید و به علم و تن بزرگیش افزود خدا ملک خویش بهره که خواهد دهد و خدا وسعت بخش و داناست.	اظهاری ۵	اظهاری ۵	برگزیدن انبیا از جانب خداست و عطا کردن ملک به هر که بخواهد.

عبارت	ترجمه	کنش بیانی	کنش غیربیانی	فعل کنش غیربیانی
و قال لنبیہ صل الله علیه و آله و سلم و انزل علیک الكتاب والحکمة و علیک مالم تکن تعلم و کان فضل الله علیک عظیما	و به پیغمبر خویش فرمود خدا بر تو کتاب و حکمت نازل کرد/و آنچه را نمی دانستی به تو تعلیم داد /کرم خدا به تو بزرگ بود/	اظهاری ۳	اظهاری ۳	بیان فضل خدا به پیامبر خاتم
و قال فی الائمة من اهل بیت نبیة و عترته و ذریته، صلوات الله علیهم: أم یجدسون الناس علی ما أتاهم الله من فضله/ فقد اتینا ال ابراهیم الكتاب و الحکمة / و اتیناهم ملکا عظیما	و نسبت به امامان از اهل بیت پیامبر و ذریه پیامبرعلیهم السلام فرمود: و با مردم نسبت به آنچه خدا از کرم خویش به ایشان داده هستند می برند حتماً که ما خاندان ابراهیم را کتاب و حکمت دادیم و با آنها ملک عظیمی دادیم.	اظهاری ۳	اظهاری ۳	بیان فضل خدا به امامان معصوم
فمنهم من امن به / و منهم من صدعنه / و کفی بجهنم سعیراً / و ان العبد اذا اختاره الله عزوجل لامور عباده شرح صدره لذلك / و اودع قلبه / ینایع الحکمة / و اللهم العلم الهاماً / فلم یعی بعده بجواب / و لا یحیر فیه عن الصواب / فهو معصوم / موید / موفق / مسدد /	کسانی به آن گرویدند و کسانی از آن روی گردانیدند و جهنم آنها را پس از افروخته آتشی است، همانا چون خدای عزوجل بنده ای را برای اصلاح امور بندگانش انتخاب فرماید سینه اش را برای آن کار باز کند و چشمه های حکمت در دلش گذارد و علمی به او الهام کند که از آن پس از پاسخی در نماند از درستی منحرف نشود پس معصوم است و تقویت شده و توفیق استوار گشته.	اظهاری ۱۳	اظهاری ۱۳	مشخصات حجت الهی برگزیده از طرف خدا و بیان معصوم بودن امامان
قد امن من الخطایا و الزلل و العنار / یخصه الله بذلک لیکون حجته [البالغه] علی عباده / و شاهده علی خلفه / و ذلک فضل الله یوتیه من یشاء / والله ذوالفضل العظیم	از هرگونه خطا و لغزش و افتادنی در امان است خدا او را به این صفات امتیاز بخشیده تا حجت رسای او باشند بر بندگانش و گواه بر مخلوقش و این بخش کرم خدا به هر که خواهد اعطا کند و خدا دارای کرم بزرگی است.	اظهاری ۴	اظهاری ۴	معصوم بودن امام و حجت الهی
فهل یقدرون علی مثل هذا فیختارونه؟ / او یکون مختارهم بهذه الصفة فیقدمونه؟ /	آیا مردم چنان قدرتی دارند که بتوانند چنین کسی را انتخاب کنند و یا ممکن است انتخاب شده آنها اینگونه باشد تا او را پیشوا سازند.	ترغیبی ۲	ترغیبی ۲	سوال امام از مخاطب
تعذوا / و بیت الله الحق / و	به خانه خدا سوگند که این مردم	تعهدی	تعهدی	

عبارت	ترجمه	کنش بیانی	کنش غیربیانی	فعل کنش غیربیانی
تَبَذُوا كِتَابَ اللَّهِ وِرَاءَ ظُهُورِهِمْ / كَانَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ / وَفِي كِتَابِ اللَّهِ الْهُدَىٰ وَالشَّفَاءَ / فَنَبَذُوهُ / وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ / فَذَمَّهُمُ اللَّهُ / وَامْتَقْتَهُمْ / وَاتَّعَسَمُوا / فَقَالَ جَلَّ وَتَعَالَىٰ: وَ مِنْ أَضَلِّ مَمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بَغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ / إِنَّ اللَّهَ لَا يُهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ / وَقَالَ فَتَعَسَّلَهُمْ / وَ أَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ /	از حق تجاوز کردند و کتاب خدا را پشت سر انداختن مثل اینکه نادانند در صورتی که هدایت و شفا در کتاب خداست این ها کتاب خدا را پرتاب کردند و از هوس خود پیروی نمودند خدای تعالی ایشان را نکوهش نموده و دشمن داشت و تباهی داد و فرمود ستمگر تر از آنکه هوس خویش را بدون هدایت خود را پیروی کند کیست خدا گروه ستمکاران را هدایت نمی‌کند.	اعلامی ۱۲	اعلامی ۱۲	سوگند به خانه خدا سوال از مردم بیان شرایط تازه به مردم گمراه
و قَالَ: كَبْرَمَقْتَا عِنْدَ اللَّهِ / وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا / وَكَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ قَلْبٍ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ /	و فرمود تباهی باد بر آنها و اعمالشان ناپود شود و فرمودند بزرگ است در دشمنی نزد خدا و نزد مومنان خدا اینگونه بر هر دل گردنکش جباری مهر مینهد.	اعلامی ۳	اعلامی ۳	بیان شرایط تازه به مردم گمراه از حجت الهی
و صَلَّى اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَ سَلَّمَ تَسْلِيمًا كَثِيرًا	درود و سلام فراوان خدا بر محمد پیغمبر و خاندان او	عاطفی (تبشیری)	عاطفی (تبشیری)	سلام به پیامبر خاتم

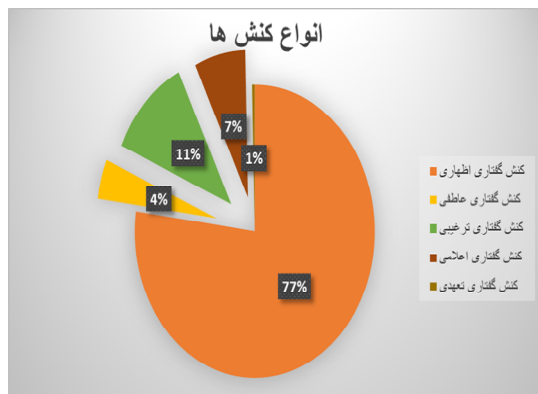
جدول و نمودار کنش‌های گفتاری حضرت امام رضا علیه السلام

الف- (نمودار دایره‌ای) نسبت فراوانی احتجاجات معصومین در اصول کافی (باب

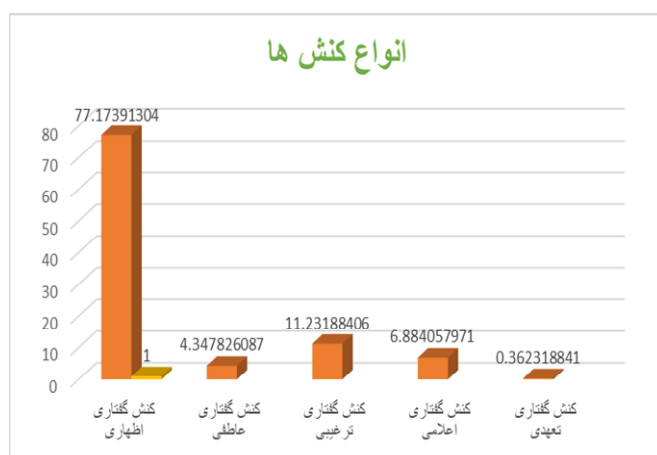
الحجه) در زمینه‌ی لزوم تبعیت از حجت الهی

ب- (جدول) توزیع فراوانی احتجاجات معصومین در اصول کافی (باب الحجه) در

زمینه‌ی لزوم تبعیت از حجت الهی

انواع کنش ها	بسامد	درصد
کنش گفتاری اظهاری	213	77.17391
کنش گفتاری عاطفی	12	4.347826
کنش گفتاری ترغیبی	31	11.23188
کنش گفتاری اعلامی	19	6.884058
کنش گفتاری تعهدی	1	0.362319
مجموع	276	100

ج- نمودار مستطیلی احتجاجات معصومان در اصول کافی (باب الحجّه) در زمینه‌ی لزوم تبعیت از حجت الهی

نتایج مقاله

۱- در بیانات امام رضا علیه السلام در حدیث مرو کنش اظهاری در حد قابل توجه بیشتر از بقیه کنش‌ها به کار گرفته شده است. و در بافت موقعیتی حدیث مرو یکی از ویژگی‌های

بارز مردم غفلت و نا آگاهی آنان از امام و حجت الهی است. بنابراین به نظر می‌رسد همین امر حضرت امام رضا علیه السلام را بر آن داشته تا برای آگاهی بخشیدن به مردم و بیدار نمودن‌شان از خواب غفلت از این کنش بیشتر استفاده نماید. در واقع هدف اصلی حضرت از بیان این احتجاجات روشنگری و آگاهانیدن مردم بخاطر غفلت‌شان از مسئله امامت و حجت الهی است و از سوی دیگر افشاگری ایشان علیه خاندان عباسی و حکومت وقت آن دوران می‌باشد که از این طریق ولایت اهل بیت پیامبر و امامان معصوم علیهم السلام را از بدل آن که ولایت جعلی عباسی است متمایز گردانند و این امر از رهگذر به کارگیری کنش‌های اظهاری محقق گردید. (۷۷ درصد).

۲- کنش ترغیبی پس از کنش اظهاری در حدیث مروی بیشترین کنش‌های به کار گرفته شده است. امام رضا علیه السلام برای جلب توجه مردم و ترغیب به گوش دادن به آنها و همچنین به منظور همراه کردن آنان با عقاید خویش، بارها از چنین کنشی در حدیث مروی استفاده نموده است و در حقیقت امام می‌خواستند با این کنش گفتاری میل و ترغیب مخاطب را به تداوم گوش دادن تشویق نماید. چنین کاربردی با توجه به نوع مخاطب و مسئله امامت، جهت تبلیغ و دعوت دین به خوبی قابل درک است (۱۱ درصد).

۳- در کنش اعلامی گوینده (امام) که از شرایط و صلاحیت لازم برخوردار می‌باشد شرایط تازه‌ای را برای مخاطب اعلام می‌کند و این کنش موفق می‌شود تا تغییراتی در جهان بیرون ایجاد کند و با این کنش گفتاری حضرت امام رضا علیه السلام عواقب ناشی از بی‌خردی مردم را نسبت به امر امامت گوشزد نمود و آنها را به تبعیت از حق رهنمود کرد. (۶ درصد).

۴- کنش عاطفی کمترین کنش گفتاری در سخنان امام رضا علیه السلام می‌باشد که ایشان با کنش گفتاری عاطفی سعی داشتند تاثیر بیشتری بر آنان گذاشته و آنان را از خواب غفلت بیدار سازند. (تبشیر ۳ و انذار یک درصد جمعاً ۴ درصد).

۵- کنش تعهدی تنها یک مورد سوگند خوردن امام رضا علیه السلام در بیان حقیقت و قصد خود نسبت به معرفی حجت الهی و امام معصوم علیه السلام است.

۶- عملکرد امام رضا علیه السلام در واقع عکس‌العمل و واکنشی است طبق عملکردهای دیگر امامان معصوم اما متناسب با بافت موقعیتی خود. بنابراین نوع گویش و کنش گفتاری امام رضا علیه السلام در تاثیرگذاری کلامشان به مخاطب می‌تواند الگویی برای رهروان مذهبی و فرهنگی و فعالان این عرصه باشد که حق و حق‌طلبی و حق‌گویی و حق‌خواهی محور اصلی در گفتار و کردار قرار گیرد و در مراتب بعدی تشویق مرئوس توسط رئیس یا دانشجو توسط اساتید یا اولاد توسط والدین به تعقل و تفکر و اندیشیدن با محوریت کلام خداوند در قرآن کریم و سنت نبوی باشد.

تکمیل این پژوهش نیازمند بررسی سخنان امام در مراحل قبل و بعد از ایراد حدیث مرو براساس نظریه سرل می‌باشد. بررسی همه جانبه‌تر این برهه هنگامی ممکن است که نوع کنش‌های گفتاری در سخنان امام علیه السلام را با سخنان افراد مطرح زمانشان مقایسه کرد.

کتابشناسی

۱. قرآن کریم، ترجمه محمد مهدی فولادوند.
۲. ابن اثیر، عزالدین ابوالحسن علی بن ابی‌الکرم، الکامل فی التاریخ، بیروت: دارصار.
۳. ابن شهر آشوب، محمد بن علی، مناقب آل ابی‌طالب، دار الأضواء، بیروت، ۱۴۱۲ ق.
۴. ابوالفرج اصفهانی، علی بن حسین، مقاتل الطالبین، گنج معرفت، قم، ۱۴۲۵ ق.
۵. احمدی، بابک، ساختار و تاویل متن، مرکز نشر، تهران، ۱۳۷۸ ق.
۶. آقا گل‌زاده، فردوس، تحلیل گفتمان انتقادی، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی با همکاری دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ۱۳۸۵ ش.
۷. ایشانی، طاهره، دلیر، نیره، "تحلیل کنش گفتاری خطبه‌ی امام حسین علیه السلام در روز عاشورا"، فصلنامه علمی-پژوهشی لسان مبین، ۲۵، ۱۳۹۵ ش.
۸. ایشانی، طاهره، نعمتی قزوینی، معصومه، "تحلیل خطبه‌ی حضرت زینب(س) در کوفه براساس نظریه کنش گفتار سرل"، فصلنامه‌ی تخصصی مطالعات قرآن و حدیث سفینه، ۴۵، ۱۳۹۳ ش.
۹. پاکروان مهدیه، بارانی، محمدرضا، ۱۳۹۸، "تحلیل سخنان امام حسین علیه السلام از مدینه تا مکه، بر پایهی نظریه‌ی کنش گفتاری جان سرل"، مطالعات تاریخ فرهنگی پژوهش‌نامه‌ی انجمن ایرانی تاریخ، ۴۲، ۱۳۹۸ ش.
۱۰. پالتریج، برایان، درآمدی بر تحلیل گفتمان، نشر نویسه پارسی، تهران، ۱۳۹۶ ش.
۱۱. بالمر، فرانک، نگاهی تازه به معنی‌شناسی، مترجم کوروش صفوی، بنگوئن، تهران، ۱۳۶۴ ش.
۱۲. پهلوان، محمدرضا، رجبزاده، مهدی، "تحلیل متن‌شناسی زیارت‌نامه امام رضا علیه السلام"، فصلنامه مطالعات اسلامی، فردوسی مشهد، ۵۸، ۱۳۸۹ ش.
۱۳. جرجی زیدان، تاریخ تمدن اسلام، امیرکبیر، تهران، ۱۳۹۶ ش.
۱۴. حر عاملی، محمدبن‌حسن، الفصول المهمه فی اصول الأئمه، موسسه معارف اسلامی امام رضا علیه السلام، قم، ۱۳۷۶ ش.
۱۵. سیهر، عباس قلیخان، ناسخ التواریخ، تهران، ۱۳۴۸ ش.
۱۶. سرل، جان. آر، افعال گفتاری، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، قم، ۱۳۸۵ ش.
۱۷. شریعتی، محمدتقی، خلافت و ولایت از نظر قرآن و سنت، حسیسته ارشاد، تهران، ۱۳۵۰ ش.
۱۸. صدوق، ابوجعفر محمد بن علی، عیون اخبار الرضا، صیح پیروزی، تهران، ۱۳۶۱ ش.
۱۹. صفوی، کوروش، درآمدی بر معنی‌شناسی، پژوهشکده‌ی فرهنگ و هنر اسلامی، تهران، ۱۳۹۲ ش.
۲۰. طبرسی، احمدبن علی بن ابی‌طالب، الاحتجاج، دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۹۳ ش.
۲۱. عسکری، سیدمرتضی، بازشناسی دو مکتب (ترجمه معالم المدرستین)، دانشکده اصول دین، تهران، ۱۳۸۸ ش.
۲۲. فرکلاف، نورمن، تحلیل گفتمان انتقادی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۸۷ ش.
۲۳. قمی، شیخ عباس، منتهی الامال، مطبوعاتی حسینی، تهران، ۱۳۷۶ ش.
۲۴. کلینی، محمدبن یعقوب، اصول کافی، دفتر نشر فرهنگ اهل بیت علیهم السلام، تهران، ۱۳۴۸ ش.
۲۵. گروه حدیث پژوهشکده باقرالعلوم، مقتل معصومین علیهم السلام، معروف، تهران، ۱۳۸۶ ش.
۲۶. لایتنر، جان، درآمدی بر معنی‌شناسی زبان، نشر علمی، تهران، ۱۳۹۱ ش.
۲۷. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار، داراحیاء التراث العربی، بیروت، ۱۴۰۳ ق.
۲۸. مسعودی، علی بن حسین، مروج الذهب و معادن الجواهر، موسسه دارالهجره، قم، ۱۴۰۹ ق.
۲۹. مطهری، مرتضی، سیری در سیره ائمه اطهار علیهم السلام، صدرا، تهران، ۱۳۸۵ ش.
۳۰. مفید، محمدبن محمد، الارشاد فی معرفه حجج الله علی العباد، کنگره‌ی شیخ مفید، قم، ۱۴۱۳ ق.
۳۱. ویدوسن، آج جی، تحلیل گفتمان، جامعه‌شناسان، تهران، ۱۳۹۵ ش.
۳۲. ون دیک، توین آدریانوس، تحلیل متن و گفتمان، پرشس، تهران، ۱۳۹۴ ش.
۳۳. همایی، عباس، "درآمدی بر هرمونوتیک و تاویل (با تکیه بر قرآن و حدیث)"، دوره ۱ و ۲، ۱۳۸۱ ش.
۳۴. یول، جورج، کاربردشناسی زبان، سمت، تهران، ۱۳۹۶ ش.
۳۵. همو، نگاهی به زبان (یک بررسی زبان‌شناسی)، سمت، تهران، ۱۳۹۶ ش.